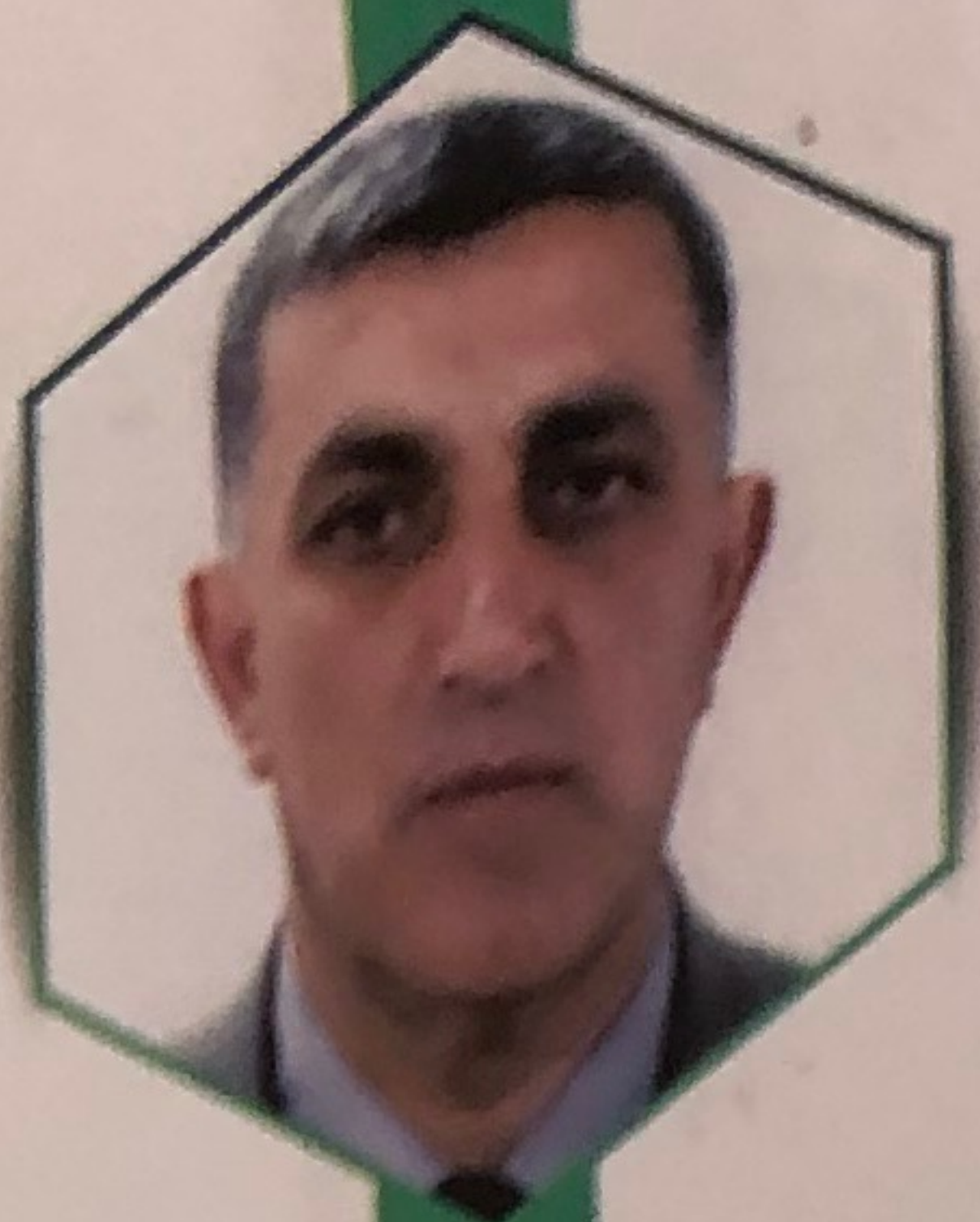
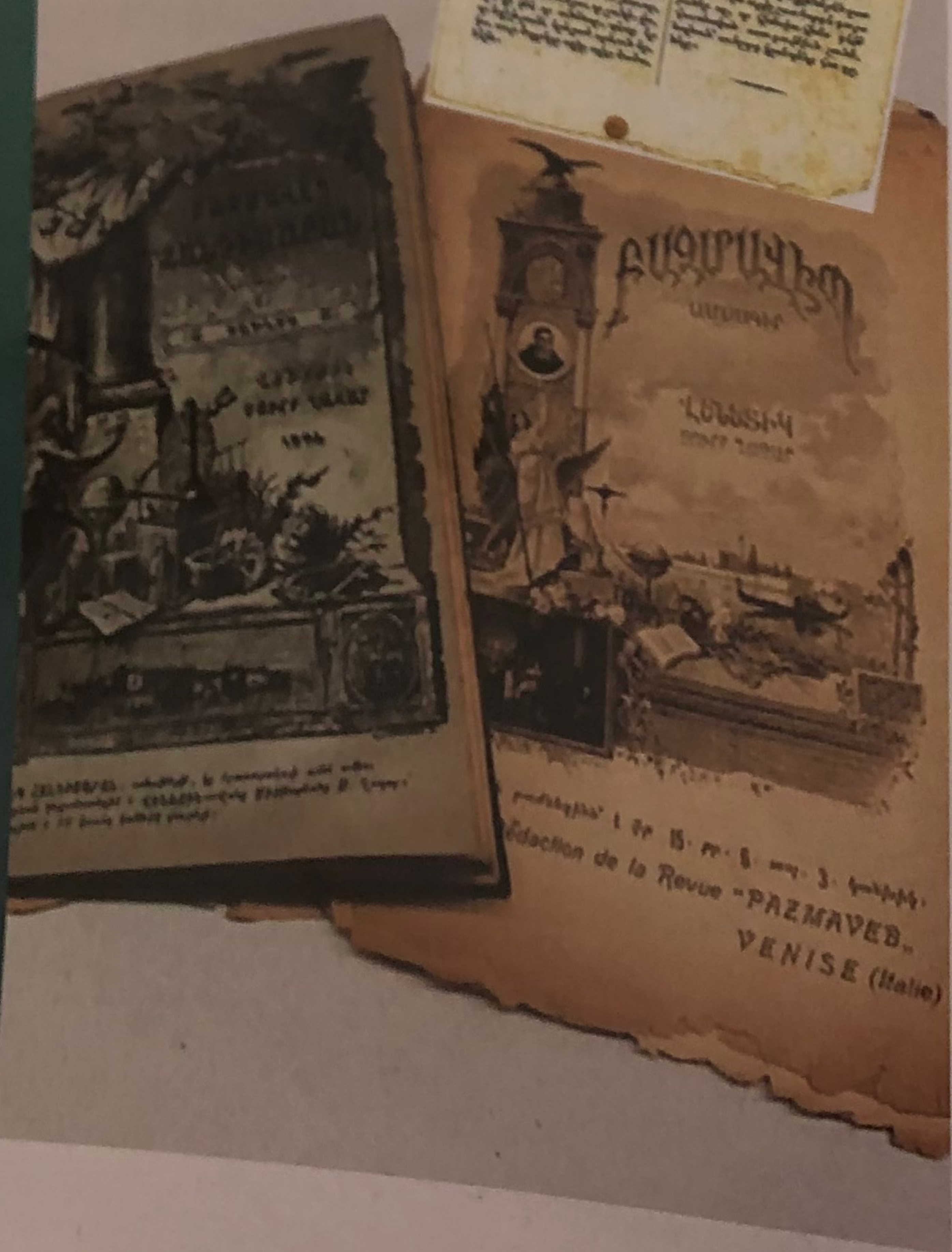
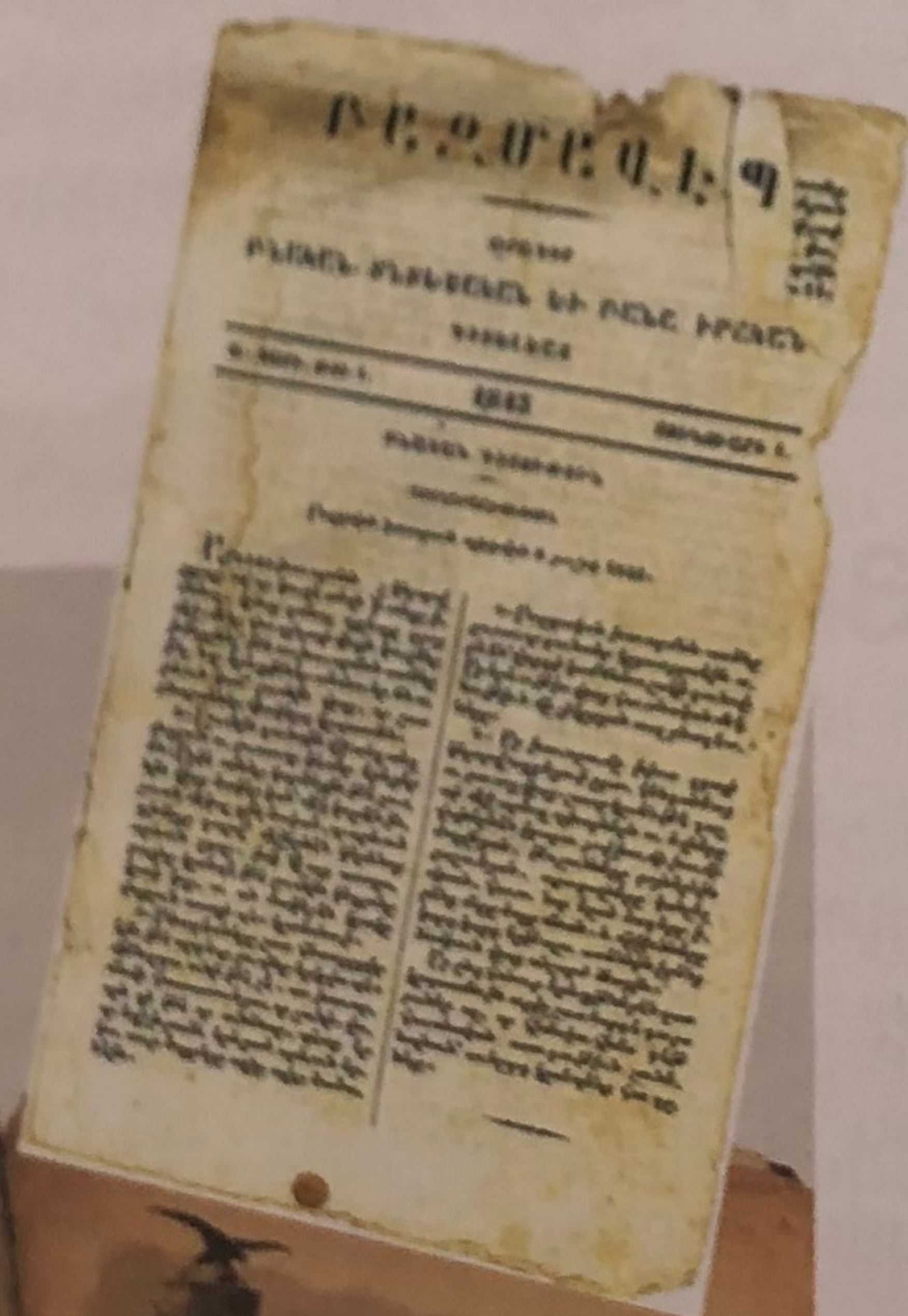

«ԲԱԶՄԱԿԵՊԸ» ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՀԱՆԴԵՍ

ԱՐՄԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի ավագ
գիտաշխատող

Հայ ժողովրդի պատմական ճակատագիրը իր խոր կնիքն է դրել նրա ողջ մշակույթի վրա: Այդ ճակատագրի ելևէջները դրոշմված են նաև հայ պարբերական մամուլի սկզբնավորման, ընթացքի, բնույթի և բովանդակության վրա: Այդ առումով և այդ կտրվածքով քննելիս բոլորովին էլ զարմանալի չէ, որ հայ առաջին պարբերականը՝ «Ազդարարը» և առաջին շարքում նաև «Բազմավերը» հիմնադրվել են Հայաստանի և հայկական լեռնաշխարհի սահմաններից դուրս: Հայ մամուլի պատմության անդաստանում հատկապես հիշատակելի են Մխիթարյան միաբանության ներդրումն ու ջանքերը: 1717 թ. սեպտեմբերին հայազգի մի խումբ հոգևորականներ Մխիթար վարդապետ Սեբաստացու առաջնորդությամբ իջևանեցին Իտալիայի Վենետիկ քաղաքի դեպի հարավ գտնվող Սուրբ Ղազար կղզում: Այդ կղզու անունը հետագայում պիտի նշանավոր դառնար հայ մատենագրության, գիտության և մշակույթի էջերում: Մխիթարյանները արդեն երեք դար շարունակ էական ավանդ են ներդրել հայ մշակույթի պատմության մեջ:

հրապարակելով հայագիտական կարևոր նշանակություն ունեցող պատմական և պատմագիտական սկզբնաղբյուրներ, բառարաններ, լեզվագիտական, աշխարհագրական, պատմական ուսումնասիրություններ, թարգմանություններ անտիկ գրականությունից: Հիմնադրման առաջին իսկ տարիներից Մխիթարյան միաբանությունը հանդիսացել է հայագիտության և կրթական-մշակութային խոշոր կենտրոններից մեկը: Միաբանության կրթօջախներում ուսումնառություն են անցել հետագայի նշանավոր մի շարք դեմքեր՝ պատմաբան Միքայել Չամչյանը, բանաստեղծներ Մկրտիչ Պեշկյազյանն ու Դանիել Վարուժանը, պատմավիպասան Ծերենցը, գրող, հրապարակախոս և հասարակական գործիչ Արփիար Արփիարյանը, հանրահռչակ դերասաններ Պետրոս Աղամյանն ու Վահրամ Փափագյանը և ուրիշներ: Մխիթարյան միաբանների մոտ հայոց լեզվին և հայ միջավայրին առնչվել, ապա հայերենին տիրապետելու իրենց առաջին փորձերն են արել օտարազգի հեղինակություններ՝ հանձարեղ բանաստեղծ Ջորջ Գորդոն Բայրոնը, եվրոպական պատմավիպասանության հիմնադիր Վալտեր Սքոթը, բանաստեղծ, թատերագիր Ալֆրեդ դը Մյուսեն: Նրանք շատ բարձր են գնահատել Մխիթարյանների դերակատարությունը հայկական մշակույթի, գիտության և մամուլի զարգացման գործում:

Մխիթարյանները նախան-

ձախնդրությամբ պահեցին հայ մամուլի անունն ու պատիվը: Նրանք մեկը մյուսի հետևից հրատարակեցին աշխատություններ ու պարբերականներ, որոնք կոչված էին նոր մթնոլորտ ու նոր իրավիճակ ստեղծելու հայ գիտական մտքի և պարբերական մամուլի անդաստանում:

Հայ անդրանիկ պարբերականը («Ազդարար», 1794-1796) կարճ կյանք ունեցավ: Նրա փակվելուց երեք տարի անց՝ 1799 թ. Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ Դուկաս Ինձիճյանը լույս է ընծայում «Տարեգրություն» անունով պարբերականը՝ որպես «Հիշատակարան քաղաքական, պատերազմական, եկեղեցական և բանասիրական անցից և դիպվածոց աշխարհի»: Այն լույս տեսավ մինչև 1807 թվականը: «Տարեգրության» յուրաքանչյուր հատոր բաղկացած էր 884 էջից: Բոլոր նյութերը շարադրված են արևմտահայ աշխարհաբար լեզվով: Յուրաքանչյուր հատորում տեղեկություններ էին հաղորդվում նախորդ տարվա ընթացքում աշխարհում տեղի ունեցած քաղաքական անցքերի, մշակութային կյանքում եղած նորությունների, առևտրական կապերի և հարակից այլ երևույթների մասին: Մխիթարյան հաջորդ հրատարակությունը նույնպես Վենետիկում լույս տեսած «Եղանակ Բյուզանդյան» ամսաթերթն է:

«Եղանակ Բյուզանդյան» պարբերականը ևս հրատարակվում էր Դուկաս Ինձիճյանի խմբագրությամբ, Վենետիկում: Այս պարբերականում էլ նյութերը շարադրված են աշ-

խարհաբար դյուրամատչելի լեզվով: Յուրաքանչյուր հատոր բաղկացած էր 288-300 էջից: Էջերը զարդարված են մանրանկարներով: Պարբերականում ավելի մեծ տեղ էր հատկացված հայոց բազմադարյան պատմության հարցերին, հատկապես հերոսական դրվագների նկարագրությանը, պատմական նշանավոր դեմքերի գործունեությանը: Այն գոյատևել է մինչև 1820 թվականը՝ շուրջ 17 տարի:

Մխիթարյան միաբանության երրորդ պարբերականը «Դիտակ Բյուզանդյան» երկշաբաթաթերթն է, որը լույս է տեսել 1812 թ. Վենետիկում, աշխարհաբար լեզվով: Նրա առաջին խմբագիրն էր եղել Գրիգոր Գապարաձյանը: Այնուհետև պարբերականը խմբագրել են Մադաթիա Ֆյուսկյուլձյանը և Մանվել Ջախջախյանը: Թեև սույն պարբերականի լույս ընծայումը իրականացվեց Կ. Պոլսում հիմնադրված «Արշարունյաց ընկերության» նախաձեռնությամբ, սակայն նրա գաղափարական ու քաղաքական բովանդակությունը վերահսկվում էր Մխիթարյանների կողմից: «Դիտակ Բյուզանդյանը» ուներ ամսագրին հատուկ ծավալ, բայց բովանդակությամբ լրագիր էր, քանի որ լուրեր ու տեղեկություններ էր հաղորդում օրվա անցուդարձի, կատարված դեպքերի՝ «քաղաքական ու պատերազմական, բանասիրական ու եկեղեցական դիպվածների» վերաբերյալ: Պարբերականը ունեցել է հատուկ աշխատակիցներ, ովքեր պարզ ու հասկանալի լեզվով հոդվածներ և այլ նյութեր

հրապարակելով հայագիտական կարևոր նշանակություն ունեցող պատմական և պատմագիտական սկզբնաղբյուրներ, բառարաններ, լեզվագիտական, աշխարհագրական, պատմական ուսումնասիրություններ, թարգմանություններ անտիկ գրականությունից: Հիմնադրման առաջին իսկ տարիներից Մխիթարյան միաբանությունը հանդիսացել է հայագիտության և կրթական-մշակութային խոշոր կենտրոններից մեկը: Միաբանության կրթօջախներում ուսումնառություն են անցել հետագայի նշանավոր մի շարք դեմքեր՝ պատմաբան Միքայել Չամչյանը, բանաստեղծներ Մկրտիչ Պեշիկթաշյանն ու Դանիել Վարուժանը, պատմավիպասան Ծերենցը, գրող, հրապարակախոս և հասարակական գործիչ Արփիար Արփիարյանը, հանրահռչակ դերասաններ Պետրոս Ադամյանն ու Վահրամ Փափագյանը և ուրիշներ: Մխիթարյան միաբանների մոտ հայոց լեզվին և հայ միջավայրին առնչվել, ապա հայերենին տիրապետելու իրենց առաջին փորձերն են արել օտարազգի հեղինակություններ՝ հանձարեղ բանաստեղծ Ջորջ Գորդոն Բայրոնը, եվրոպական պատմավիպասանության հիմնադիր Վալտեր Սքոթը, բանաստեղծ, թատերագիր Ալֆրեդ դը Մյուսեն: Նրանք շատ բարձր են գնահատել Մխիթարյանների դերակատարությունը հայկական մշակույթի, գիտության և մամուլի զարգացման գործում:

Մխիթարյանները նախան-

ձախնդրությամբ պահեցին հայ մամուլի անունն ու պատիվը: Նրանք մեկը մյուսի հետևից հրատարակեցին աշխատություններ ու պարբերականներ, որոնք կոչված էին նոր մթնոլորտ ու նոր իրավիճակ ստեղծելու հայ գիտական մտքի և պարբերական մամուլի անդաստանում:

Հայ անդրանիկ պարբերականը («Ազդարար», 1794-1796) կարճ կյանք ունեցավ: Նրա փակվելուց երեք տարի անց՝ 1799 թ. Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ Ղուկաս Ինձիճյանը լույս է ընծայում «Տարեգրություն» անունով պարբերականը՝ որպես «Հիշատակարան քաղաքական, պատերազմական, եկեղեցական և բանասիրական անցից և դիպվածոց աշխարհի»: Այն լույս տեսավ մինչև 1807 թվականը: «Տարեգրության» յուրաքանչյուր հատոր բաղկացած էր 884 էջից: Բոլոր նյութերը շարադրված են արևմտահայ աշխարհաբար լեզվով: Յուրաքանչյուր հատորում տեղեկություններ էին հաղորդվում նախորդ տարվա ընթացքում աշխարհում տեղի ունեցած քաղաքական անցքերի, մշակութային կյանքում եղած նորությունների, առևտրական կապերի և հարակից այլ երևույթների մասին: Մխիթարյան հաջորդ հրատարակությունը նույնպես Վենետիկում լույս տեսած «Եղանակ Բյուզանդյան» ամսաթերթն է:

«Եղանակ Բյուզանդյան» պարբերականը ևս հրատարակվում էր Ղուկաս Ինձիճյանի խմբագրությամբ, Վենետիկում: Այս պարբերականում էլ նյութերը շարադրված են աշ-

խարհաբար դյուրամատչելի լեզվով: Յուրաքանչյուր հատոր բաղկացած էր 288-300 էջից: Էջերը զարդարված են մ ա ն ր ա ն կ ա ր ն ե ր ո Վ : Պարբերականում ավելի մեծ տեղ էր հատկացված հայոց բազմադարյան պատմության հարցերին, հատկապես հերոսական դրվագների նկարագրությանը, պատմական նշանավոր դեմքերի գործունեությանը: Այն գոյատևել է մինչև 1820 թվականը՝ շուրջ 17 տարի:

Մխիթարյան միաբանության երրորդ պարբերականը «Դիտակ Բյուզանդյան» երկշաբաթաթերթն է, որը լույս է տեսել 1812 թ. Վենետիկում, աշխարհաբար լեզվով: Նրա առաջին խմբագիրն էր եղել Գրիգոր Գապարաճյանը: Այնուհետև պարբերականը խմբագրել են Մադաթիա Ֆյուսկյուլճյանը և Մանվել Զախջախյանը: Թեև սույն պարբերականի լույս ընծայումը իրականացվեց Կ. Պոլսում հիմնադրված «Արշարունյաց ընկերության» նախաձեռնությամբ, սակայն նրա գաղափարական ու քաղաքական բովանդակությունը վերահսկվում էր Մխիթարյանների կողմից: «Դիտակ Բյուզանդյանը» ուներ ամսագրին հատուկ ծավալ, բայց բովանդակությամբ լրագիր էր, քանի որ լուրեր ու տեղեկություններ էր հաղորդում օրվա անցուդարձի, կատարված դեպքերի՝ «քաղաքական ու պատերազմական, բանասիրական ու եկեղեցական դիպվածների» վերաբերյալ: Պարբերականը ունեցել է հատուկ աշխատակիցներ, ովքեր պարզ ու հասկանալի լեզվով հոդվածներ և այլ նյութեր

են գրել գիտական աշխարհում տեղի ունեցող նորությունների մասին: Այն անդրադառնում էր ինչպես անցյալին, այնպես էլ իր ժամանակի պատմաքաղաքական իրադարձություններին, սակայն ցուցաբերում էր չափազանց զգուշավոր մոտեցում: «Դիտակ Բյուզանդյանը» հրատարակվել է մինչև 1816 թվականը:

Մխիթարյան միաբանության հերթական պարբերականը 1843 թվականին լույս տեսած «Բազմավեպն» է, որը հանդես եկավ որպես «օրագիր բնական, տնտեսական և բանասիրական գիտելյաց»: Իսկ «Բազմավեպ» անունը հուշում էր, որ այն բազում բաներ վիպող է և բազմապիսի բաներ պատմող: «Բազմավեպի» առաջին խմբագիրը եղավ բազմափորձ և բանիմաց Գաբրիել Այվազովսկին, ով այդ պահին ամենաճաղկուն տարիքում էր՝ երեսունմեկ տարեկան հասակում և այդ ոչ հեշտ և շատ պատասխանատու պարտականությունները կատարեց շուրջ վեց տարի: Իսկ խմբագրական խորհրդի անդամներն էին Ղևոնդ Ալիշանը և

Հովհաննես Սորկուճյանը: «Բազմավեպ» հանդեսում հաճախակի էին փոխվում խմբագիրները: Բավական է նշել, որ 1843-ից մինչև 1880 թթ. սկզբներն ունեցել է տասներկու խմբագիր (Գ. Այվազովսկի 1843-1849), Ղևոնդ Ալիշան (1849-1851), Օգսենտիոս Գուրգենյան (1852-1853), Գրիգոր Ճելալյան (1854-1856), Հմայակ Պապիկյան (1856-1861), Ա. Սիոնիկ (1862-1866), Նորայր Բյուզանդացի (1867-1868), Ա. Գաբրանյան (1868-1870), Հ. Իսվերտյանց (1871-1872), Կ. Իսկենտերյան (1873-1875), Ա. Սուքրյան (1875-1876), Ա. Բասթանտիլյան (1877-1882):

Այդպիսի փոփոխությունները պայմանավորված էին այն հանգամանքով, որ միաբանության պատասխանատուները զգաստ և մշտաբերուն հետևում էին հանդեսի խմբագիրների ծավալած գործունեությանը և որոշակի խստապահանջություն ցուցաբերում: Այդ նշանակում էր, որ որևէ խմբագիր կամ աշխատակից իրավունք չունեի խախտելու միաբանության կանոնադրությամբ սահմանված օրենքներն ու չափանիշները և օտար տարրեր մտցնելու դավանանքի վարդապետության մեջ:

«Բազմավեպը» ասպարեզ ելավ նախևառաջ իր ժամանակի թելադրանքով: Այն լեզվական առումով դյուրին և մատչելի հարթակ էր բացում հայ իրականության և աշխարհի իրականության զանազան ու բազմաբնույթ խնդիրները շոշափելու և այդ ամենը հայախոս զանգվածներին հասցնելու համար: Իսկ 19-րդ

դարի կեսերն ու վերջերս լայն մի ցնցող ու արժեքային առումով հարափոփոխ ժամանակաշրջան էր հին ժողովուրդների կյանքում: Հայ իրականությունը, այդ իրապարկում հայ մարդը չէր կարող հում ընթացող քաղաքական, հոգևոր-բարոյական, սակայն, մշակութային գործընթացներից: Եվ այդ բանում նրան օգնում և զորավոր էին «Բազմավեպը» և Մխիթարյան հայրերի հրատարակած մյուս արժեքավոր գործերը:

«Բազմավեպի» խմբագիրներն ու գլխավոր աշխատակիցները եղել են ժամանակի ուսյալ, զարգացած, կիրք ու առաջադեմ անհատներ ու միայն հայկական իրականության, այլև եվրոպական և համաշխարհային չափանիշներով: Նրանք քաջ հասկանում և պատկերացնում էին խնդիրների և հիմնահարցերի այն ամբողջ հրամայականոր ծառացած էր հայ ժողովրդի և հայ սերունդների առջև:

Չուշանալ, հետ չմնալ աշխարհում ընթացող գիտական մշակութային, քաղաքական գործընթացներից, չմեղսաճալ սեփական միջավայրի պատերի ներսում, անայն կարգախոսն ու սկզբունքային մոտեցումը, որ առաջին իսկ համարներից որդեգրեցին «Բազմավեպի» խմբագիրներն ու Մխիթարյան միաբանության առաջնորդները: Այդ խնդիրները լուծելու համար հանրապես անհրաժեշտ էր նախ և առաջ առաջնորդվել լեզվական և քաղաքականությամբ:

այդ պատճառով և նպատակով է, որ «Բազմավեպը», ի տարբերություն ավելի վաղ հրատարակված Մխիթարյան միաբանության պարբերականների, որդեգրեց ոչ թե «ռամկախառն» աշխարհաբարը, այլ 19-րդ դարի առաջին տասնամյակների արևմտահայ մտավորականության գործածած լեզուն, որը միայն նոր էր սկսել ձևավորվել որպես գրական լեզու, և դեռ ձանապարհ ուներ անցնելու:

Առհասարակ հանդեսը վարում էր լեզվական ձկուն քաղաքականություն, գտնելով, որ որոշ նյութեր նախընտրելի է հրապարակել գրաբարով (հատկապես բանաստեղծական քերթվածքները): Լեզվական այսպիսի «երկկենցաղությունը» ընկալելի և հասկանալի էր ժամանակակիցներին: Հանդեսի էջերում թարգմանական գրականության ընտիր էջեր էին ներկայացվում, հատկապես Լամարթինի գործերը, որոնք այնքան մեծ ազդեցություն են գործել ժամանակի և հետագայի հայ բանաստեղծական մտքի փայլատակումների վրա: Այս առումով տեղին է մեջբերել և դիտարկել հանդեսի անդրանիկ համարից հետևյալ իմաստավորումը. «Մեր բանասերներուն հաճոյական բան մը ընել ուզելով, աս օրագրիս մեջ երբեմն երբեմն ազգային մատենագրութենեն ի՛ գատ՝ կնայինք, որ հիմակվան օտար ազգաց մատենագրութանը վրա ալ խոսինք, ու մեր ատենի երևելի մատենագիրներուն գրվածներեն գերմանը ճաշակներ տանք՝ արձակ կամ ոտանավոր թարգ-

մանությամբ: Այս անգամ հոս դրածնիս Լամարթինին գեղեցիկ ոտանավորներեն մեկն է՝ ճիշդ թարգմանած»¹:

Այնուհետև նշվում է, որ Լամարթինը այժմյան ողջ եվրոպայի լավագույն ստեղծագործողն է և իր գրվածքների երևելի հատկանիշներն են. «հաստատուն բարեպաշտության հոգի, փափուկ զգացմունք, բարակ մտածողություն, և վառվռուն երևակայություն»²: Վերջում ասվում է, որ հաջորդ անգամներ «մեկալներուն ալ ճաշակը կուտանք»³: Ահա այսպես, սկսած անդրանիկ համարից, «Բազմավեպը» քայլ առ քայլ, համար առ համար դաստիարակում և կրթում էր հայ ընթերցողների միտքն ու հոգին, գեղագիտական ընտիր ճաշակ զարգացնում: Սկսած հատկապես առաջին խմբագիրներից, հանդեսի էջերում ձևավորվում, ամրապնդվում և հաստատական է դառնում ազգային ինքնության և հոգևոր հայրենիքի զգացողությունն ու հավատամքը: Հանդեսի առաջին տարին ամփոփելուց հետո, 1844 թվականի առաջին իսկ համարի առաջաբանում հետևյալ ուշագրավ դիտարկումն է. «Ուղիղ և գեղեցիկ դիտավորություն, ամենահարմար միջոց, հաստատուն հույս, անխոնջ աշխատություն, և ամենեն ավելի ճշմարիտ ազգասիրություն: Ասոնք եղան «Բազմավեպին» առաջին տարվանը մեջ մեր առաջին քաջալերող և մխիթարող մտածությունները»⁴: Իր գո-

յության այս 175 տարիների ընթացքում «Բազմավեպը» հնարավորինս ամեն ինչով նպաստեց համայն հայության ազգային ինքնության ամրապնդմանն ու նրա հոգևոր էության հարստացմանը: Հայրենասիրության դասական ձևակերպումը, որն այնքան հոգեզմայլ և խորունկ իմաստությամբ ձևակերպել է հանդեսի մեծահռչակ խմբագիրներից Ղևոնդ Ալիշանը՝ շատ սերունդներ է կրթել ու տարել հետևից. «Ուր քաղաքացիք չիք՝ չկա և հայրենիք... բուն իսկ հայրենիք մեք ենք, անձն յուրաքանչյուր, և լավությունք նեցուկք են նորա»⁵: Ալիշանյան կամ «Բազմավեպ»-յան հայրենասիրությունը սահմանում էր սույն կարգն ու օրենքը. «Ճանաչել և պահել անվթար զսեփական շնորհս ազգիս, զլեզու նորա, զպատմություն նորա, զսովորություն և զախորժակս նորա անվնաս, զհարազատ դպրություն նորա և զփառս անվան նորա: Զայսպիսի կամիմ հայրենասիրություն»⁶:

«Բազմավեպը» տասնամյակներ շարունակ մաքառեց՝ իր լավագույն խմբագիրների և աշխատակից-հոդվածագիրների ջանքերով ստեղծելու օտար տիրակալությունների ներքո բաժան-բաժան եղած ու անպաշտպան մնացած հայ ազգի ինքինապաշտպանության հոգևոր համակարգը, ձգտելով վերարթնացնել որպես ժողովուրդ՝ նրա ազատ ու անկախ ապրելու և հենց այդպիսի հայրենիք ունենալու հիշողությունն ու բարոյակա-

¹ «Բազմավեպ», 1843, թիվ 1, էջ 16:

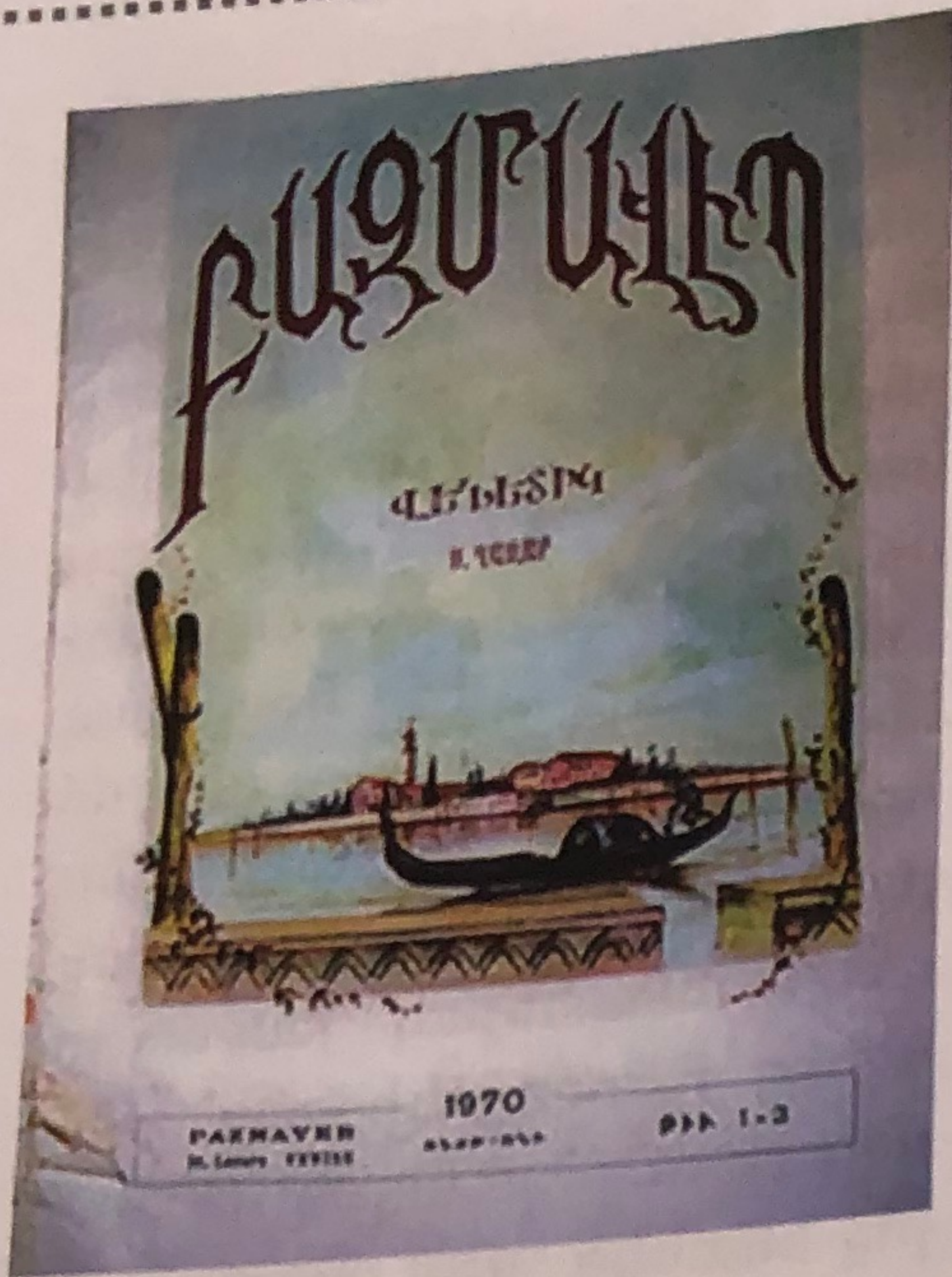
² Նույն տեղում:

³ Նույն տեղում:

⁴ «Բազմավեպ», 1844 թ., թիվ 2:

⁵ «Բազմավեպ», 1845 թ., թիվ 22, էջ 343:

⁶ «Բազմավեպ», 1848 թ., թիվ 12, էջ 181:

մային որակները:

Նախապես հաշվարկված ու մշակված գրական, գիտական ու մշակութային խելոք, լայնախոհ քաղաքականությամբ «Բազմավեպը» իր էջերը հյուրընկալորեն բացեց հայ իրականության տարբեր շերտերն ու բնագավառները ներկայացնող մտավորականների առջև, որոնք ոչ միայն չէին անդամակցում Մխիթարյան միաբանությանը, այլև երբեմն համակիր ու անդամ էին հակընդդեմ որևէ այլ կրոնական և հասարակական կազմակերպության: Ամսագրի էջերը 19-րդ դարի կեսերին բացվեցին նաև ստեղծագործող կին անհատների առջև, որը, իրոք, երևույթ էր իր ժամանակի համար: 1861 թ. մարտին հանդեսի էջերում հրապարակվեց Սրբուհի Աստվածատուրյանի գրաբար մի բանաստեղծությունը:

Տարեցտարի «Բազմավեպի» էջերում հրապարակվում էին հայաշխարհի տարբեր հատվածները ներկայացնող հեղինակների գործերը (ինչպես արևմտահայ, այնպես էլ

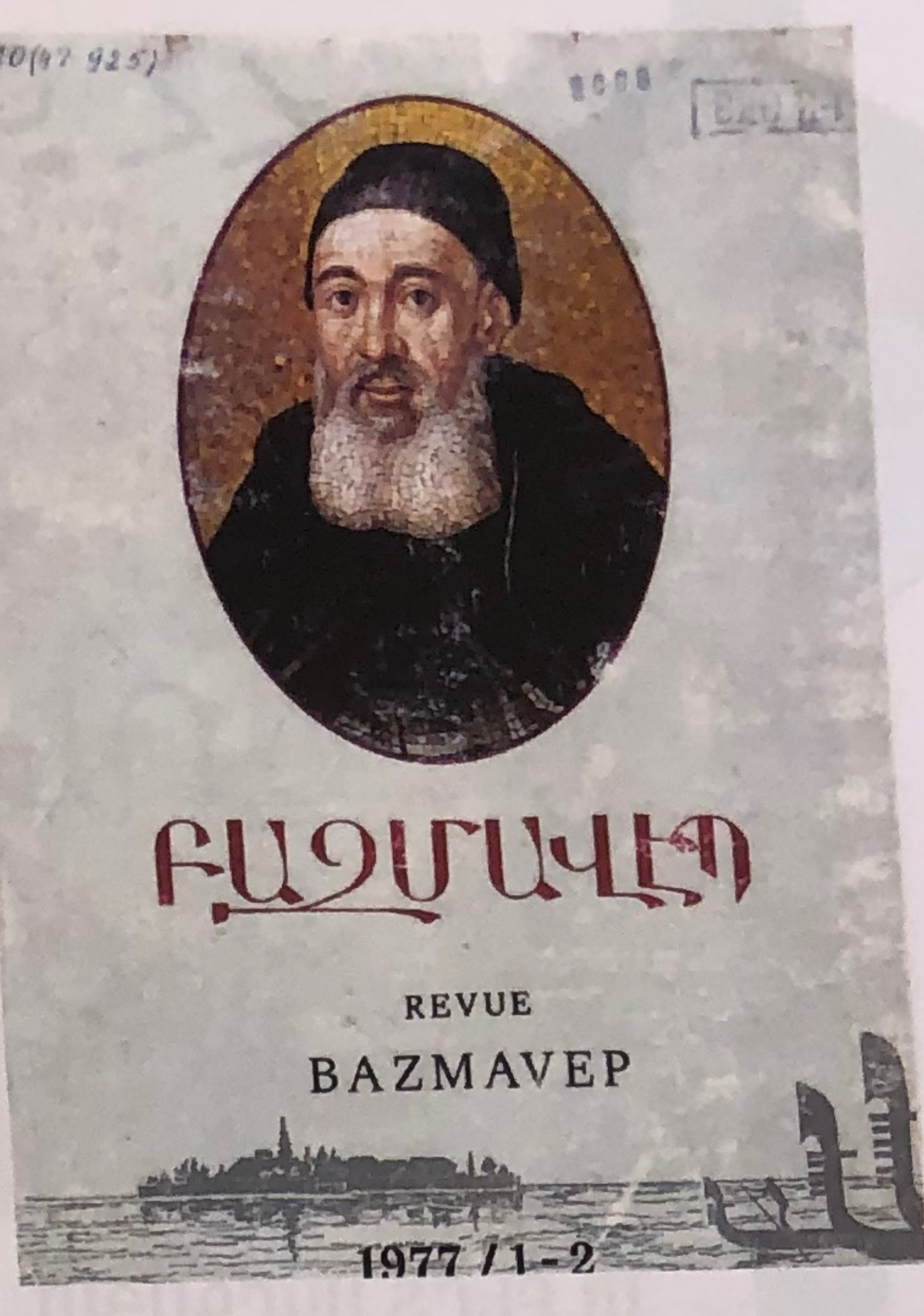
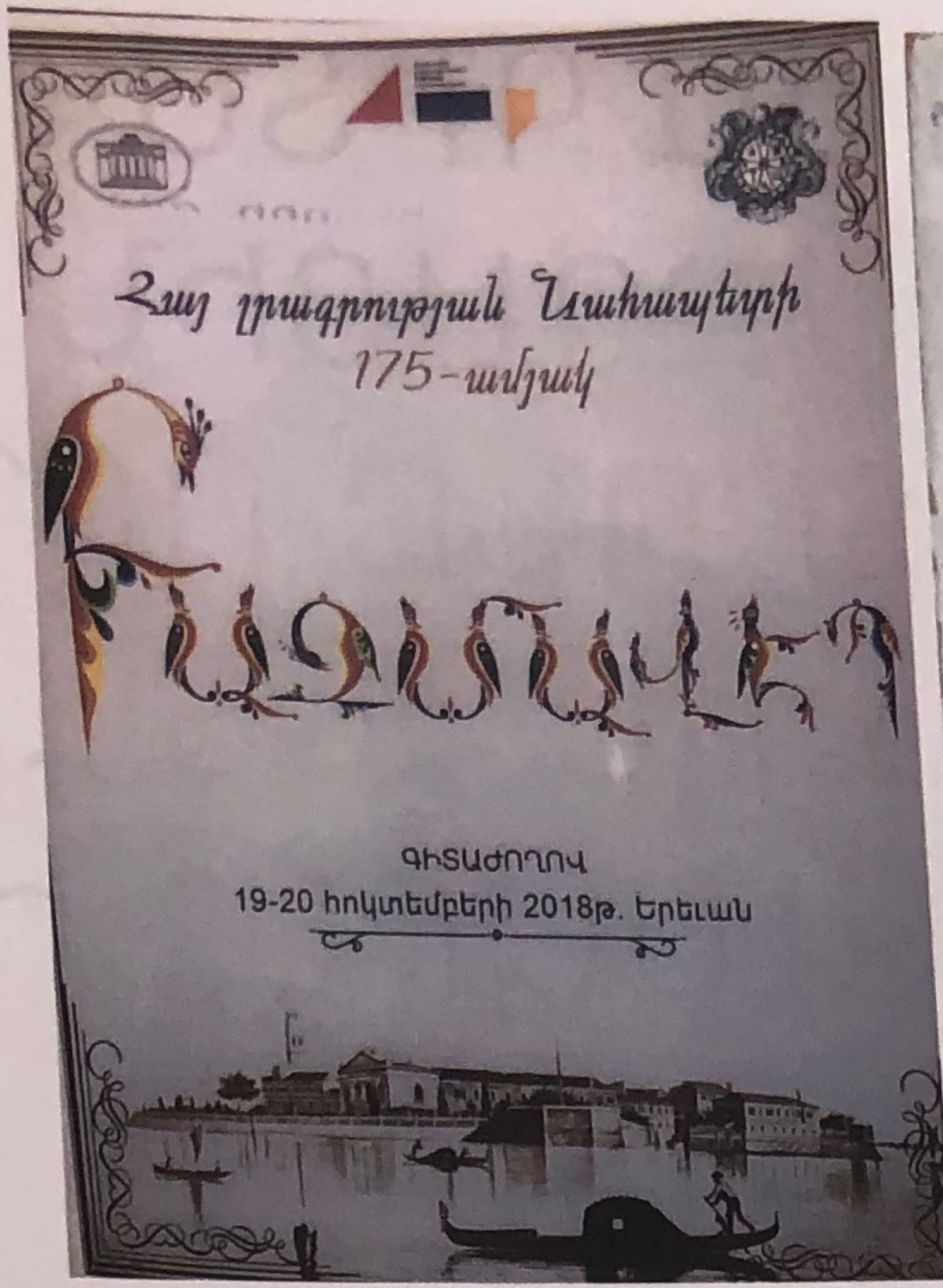
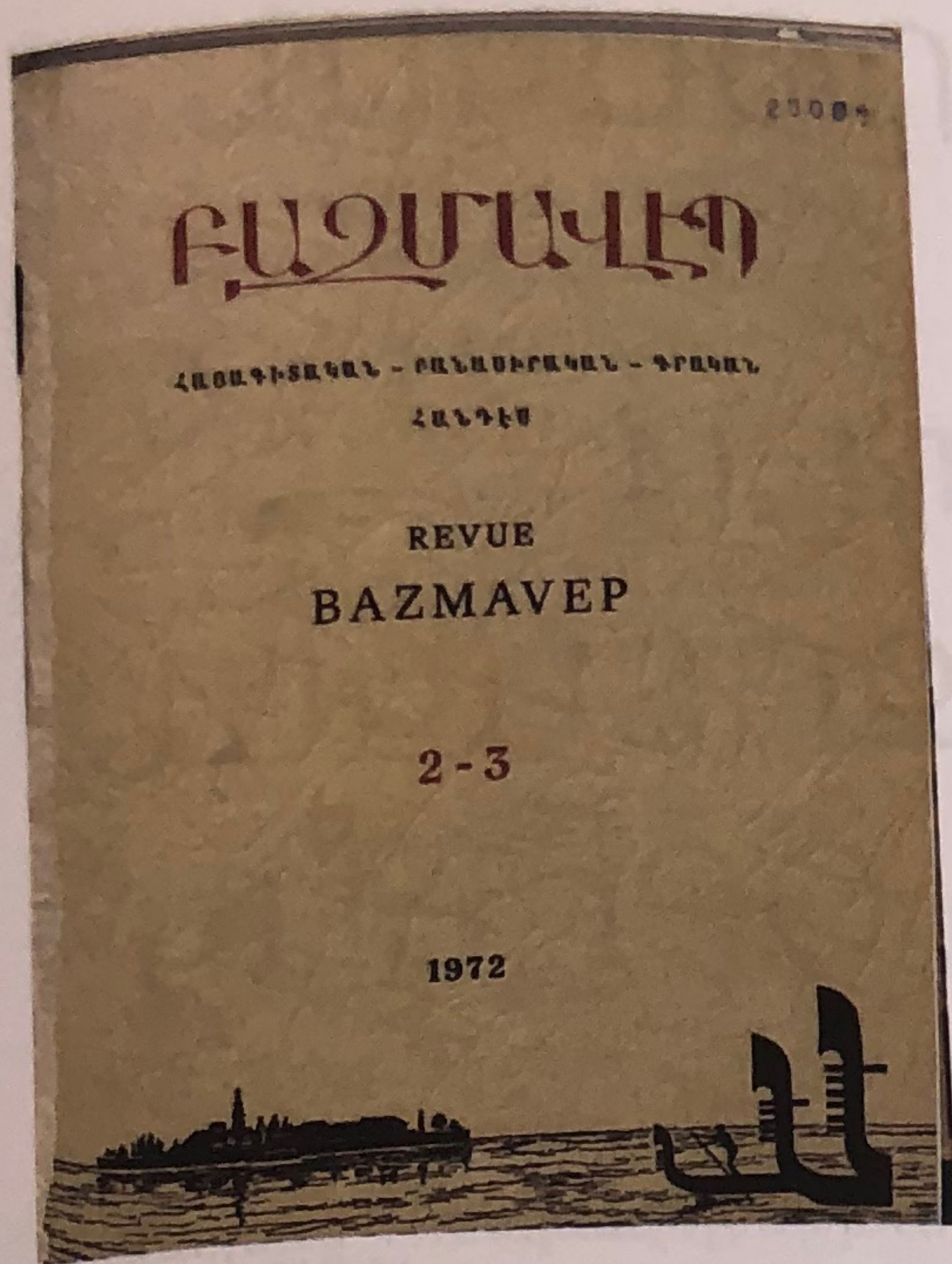
արևելահայ, ինչպես պոլսահայ, այնպես էլ թիֆլիսահայ, ինչպես նաև աշխարհի զանազան գաղթօջախների): Դրանով իսկ հանդեսը տարածվում և հոգևոր-բարոյական առումներով արմատավորվում էր հայության բազմաբևեռ հատվածների շրջանում, դառնալով նրանց սեղանի հույժ սպասելի պարբերականը: Դա մեծապես ոգևորում էր ու նոր լիցքեր հաղորդում հանդեսի պատասխանատուներին, որոնք արդեն 1870-ական թթ. պատվախնդրությամբ ազդարարում էին, որ իրենց ամսագիրը Ս. Ղազար կղզուց տարածվում է մինչև Ասիայի, Եվրոպայի և Աֆրիկայի հայահոծ ու հայաշատ գաղթօջախներ՝ Կ. Պոլիս, Զմյուռնիա, Բաղդադ, Կահիրե, Կալկաթա, Լոնդոն, Փարիզ, Մոսկվա, Բաքու, Թիֆլիս և այլուր:

Այսինքն, ասել կուզի, որ «Բազմավեպը» մեկ կրոնական միաբանության օրգանից վերածվում էր ընդգծված ու շնչեղ համահայկական բնույթի և ուղղվածության հանդեսի:

Եվ ամենից կարևորն ու շեշտադրելին. «Բազմավեպը» տասնամյակներ շարունակ դարձավ ոչ միայն հայ բազմաշերտ ընթերցողների հոգևոր սննդի մատակարարը, այլև վերածվեց հայ ընթերցող և մտավոր հասարակայնության իմացական, գիտական, բարոյական, մշակութային ոգորումները կազմակերպող, ընթացք և ուղղություն ցույց տվող ուժի կամ կենտրոնի:

Քսաներորդ դարում «Բազմավեպը» շարունակում էր իր հայագիտական, և դրանով իսկ հայրենասիրական հատուկ

ուղղվածությունն ու լուծարողությունը՝ ասպարեզ իր ժամանակի հայագիտական խոշոր դեմքերին: Համարվեցին հատուկ ուշադրության էր դարձնում պատմաքաղաքական, աշխարհագրական և ժողովրդագրական փոփոխություններին: Այստեղ պետք է նշել, որ «Բազմավեպը» առաջին անգամ քիչ է շոշափել քաղաքական թեմաներ, քիչ է անդամադարձել իրականության առկա սոցիալ-քաղաքական սուր խնդիրներին, որը է տվել ծայրահեղ մտայնության տեր որոշ գործիչների որակել որպես «էկզոտիկ»՝ այսինքն՝ բոլոր սկզբունքները խառնիխուռն միավորող հասարակական երևույթներին, իբր, ոչ առաջադեմ քերից մոտեցող պարբերական: Մինչդեռ «Բազմավեպը» շարունակում էր հավատարմալ իր ուղեգծին, և նույնիսկ էր նրա անբեկանելի ծությունը, առաջատարությունն ու սկզբունքայնությունը ծառայել միայն ու միայն հայագիտությանը՝ առանց քաղաքական համոզմունքների կամ կակրանքների: Փոխարենը շրջանի «Բազմավեպին» տույկ է հայերի մշակութային հոգևոր-բարոյական կրթական շումներին նրբորեն արձանագրելը, Սփյուռքի և Հայաստանի կենտրոններում հայկական նավուրց քաղաքակրթության ավանդների ու ժառանգության պաշտպանությունը, թային տեղաշարժերի ցույցումը մեր մտավոր ոլորտներում մի կարևոր տակադրումով՝ նպատակ

յոց հոգևոր միասնությանն ու ներդաշնակությանը հայագիտության անդաստանում և հայագիտության միջոցով:

«Բազմավեպը» վերոնշյալ ժամանակաշրջանում տպագրել է հայրենիքի և Սփյուռքի բազմաթիվ հայագետներին, ինչպես նաև օտարազգի ճանաչված հայագետ գիտնականների:

Հայաստանում խորհրդային իշխանության տարիներին «Բազմավեպը» թեև որոշ հասկանալի սահմանափակումներով, այնուամենայնիվ, միշտ պահպանեց կապը հայրենիքի հետ և շարունակում էր էջերը ծառայեցնել Հայրենիք-Սփյուռք կապերի ամրապնդմանը՝ ընդհանուր ազգային-հայագիտական հենքի և ուղղվածության վրա:

Վերջին շրջանում, այնուամենայնիվ, հանդեսը, հավանաբար, աշխարհաքաղաքական կտրուկ փոփոխությունների բերումով, ստիպված է ար-

տահայտել որոշակի իր վերաբերմունքը վերոնշյալ քաղաքական իրողությունների և զարգացումների վերաբերյալ, այդ նպատակով ընտրելով հատուկ ժանր, կամ ավելի շուտ, հին ժանրի նորովի օգտագործումը, որը կոչվում է խմբագրական: Զուսպ և համառոտ, բայց և շատ արտահայտիչ այդ խմբագրականներում խտացված շատ բան է ասվում, թեև բացառապես բարոյախոսական շրջանակներում: Այսպես, խմբագրականներ են նվիրվել գլոբալիզացիայի, գենդերային ծայրահեղությունների, հասարակության մեջ մտավոր բևեռացումների, անհանդուրժողականության և իր իսկ բնութագրումով «ամեն ինչ ամեն բանի դեմ և ամեն ոք ամեն ինչի դեմ» իրողությունների կամ սկզբունքների դատափետմանը, որոնք «Բազմավեպի» խորին համոզումով՝ «մեր արդիական ոտիսն են»⁷:

Վերջին շրջանում՝ ավե-

⁷ «Բազմավեպ», 2013 թ., թիվ 1-2, էջ 9:

լացվել են նոր խորագրեր՝ բնութագիրներ և ուսումնասիրություններ, հաղորդումներ, նշումներ, վիճարկումներ:

2012-2017 թթ. հանդեսը տպագրվում է տարեկան երեք կամ չորս անգամ, ընդ որում հաճախ միացյալ թվահամարներով, որը թերևս մատնում է հրատարակիչների՝ նյութականի զգացնել տվող կարիքը:

Այդ առումով տեղին է հիշեցնել ՀՀ նոր իշխանություններին, որ կարելի և պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել հայկական հնագույն սույն հանդեսի նյութական կողմի ամրապնդմանը:

Հայ ամենաերկարալյաց հանդեսին ցանկանում և մաղթում ենք երկար ու հարատև երթ, այնքան երկար ու հարատև, որքան երկար հարատևելու է հայագիտությունը և անշուշտ իր անբաժան ու մշտական ուղեկցի՝ «Բազմավեպի» հետ: